

Ганна СОКІЛ

З ІСТОРІЇ ЧИТАЛЬНІ «ПРОСВІТИ» У ВЕРХНІЙ РОЖАНЦІ

Йдеться про заснування читальні «Просвіти» у Верхній Рожанці на Сколівщині. Окреслено основні етапи та напрями її діяльності, показано внесок духовних пастирів села, які співпрацювали з читальнею в різні періоди (Дмитро Шуль, Юліан Галькевич, Микола Андрушко). Розкрито роль окремих мешканців у культурно-просвітницькій роботі. Стаття ґрунтується на архівних матеріалах (листи, звіти, протоколи).

Ключові слова: «Просвіта», читальня, часопис, бібліотека, звіт, повідомлення.

© Г. СОКІЛ, 2016

Важливу роль в організації освіти, піднесенні національного духу в Україні відіграло товариство «Просвіта», яке виникло у Львові 1868 року, поширивши згодом мережу своїх філій по всій Східній Галичині. З року в рік кількість їх зростала. Читальні створювалися не лише в повітових містечках, а виникали і в селах. У Верхній Рожанці, що належала на початку ХХ ст. до Стрийського повіту (тепер Сколівський район Львівської області) також існувала така читальня. Про це засвідчують документи, виявлені у Центральному державному історичному архіві України у Львові, що охоплюють період з 1909 по 1937 роки і складають 27 аркушів [1, 27 арк.].

Намір організувати читальню «Просвіти» у Верхній Рожанці появився 1909 року, про що йдеться у листі, який написав священник Дмитро Шуль¹ до керівництва «Просвіти» у Львові: «З тяжкою бідою удалося мені попри літній праці зібрати підписи на засновання читальні «Просвіта» в Рожанці Вижній. 2 к[орони] і 50 сот[ок] на стемплі пересилаю рівночасно переказом. Прошу як най скорше вислати наше подання до намісництва, щоби до місяця міг я отворити читальню.

Прошу дуже о книжки для нової читальні — і сподіюся, що Хвальне товариство запоможе нову читальню книжками. Рівно ж на отворення читальні буду просити — щоби Хвальне товариство вислало доброго [підкреслення в тексті. — Г. С.] бесідника-делегата» [1, арк. 6]. Це подання о. Д. Шуля датоване 28 жовтня 1909 року, а 30 жовтня внесено до намісництва товариства «Просвіти» у Львові. 4 листопада того ж року зроблено список членів-засновників читальні, до якого увійшли священник Дмитро Шуль і жителі села Ясь Яким, Яким Лесів, Гаврило, Данило і Михайло Костелинини, Илько й Андрій Сагани, Іван Михньович, Андрій і Петро Хрипти, Степан і Михайло Дулиші.

Заснування читальні «Просвіта» у Верхній Рожанці бере відлік від 11 грудня 1909 року. Така дата значиться в архівних документах: «Читальня «Просвіти» в Рожанці Вижній затверджена воєводством (або староством) ч. рескр. 2394 з дня 11/ХІІ.1909. Збір-

¹ Шуль Дмитро народився 24.10.1881; висвячений у священничий сан 1906; помер 26.10.1966, Вашингтон. Був парохом у с. Добростани, Городок 1906—1907; Рожанка Вижня, Стрий 1907—1910; Ходовичі, Стрий 1910—1911; Тростянець Великий, Зборів, 1911—1912; Бібчани (чи Бібцани) 1912—1913; Бруксовичі, Перемишляни 1913—1914; 1918—1920; Гмінд, Австрія 1915—1918; Білка, Перемишляни 1920—1933; Стоянів, Радехів 1933—1944; Німеччина 1945—1949; США 1949—1966 [1, с. 435].

на громада Славсько, почта Славсько, зал[ізнична] стація Рожанка, політ[ичний] повіт Стрий, суд[овий] повіт Сколе. Філія «Просвіти» Сколе» [1, арк. 19].

Невдовзі було призначено день загальних зборів — 2 січня 2010 року — та з нагоди цієї важливої події надіслано впродовж грудня 1909 року два повідомлення до товариства «Просвіта» у Львові. Водночас висловлювалося прохання про делегата, який «потребував би виїхати до Рожанки — перестанок [станція Рожаночка. — Г. С.] о піввосьмої рано зі Львова через Стрий, а о півдванадцятій годині коні будуть чекати на стації». Йшлося в повідомленні також про потребу книжок для читальні та оголошення в часописах про «отворення читальні «Просвіти» в Рожанці Вижній» [1, арк. 8].

31 грудня 1909 року до читальні надійшли зі Львова книжки на ім'я священика Дмитра Шуля. Серед них значилися «Історія України-Руси» (мала) М. Грушевського, «О заснованю спілок молочарських», «Піянство, нещастє і погибель народу», «Із Великих Днів», «Звіт товариства «Просвьіти» за 1906—1907», ілюстрована збірка, «Підручник», «Календар для хліборобів з р. 1908» та ін. Разом передано 67 примірників, вартістю понад 23 корони [1, арк. 9].

Про перші збори з приводу відкриття читальні у Верхній Рожанці зберігся документ, надісланий 3 січня 1910 року Хвальному відділу товариства «Просвіта» у Львові. З нього дізнаємося, що таки 2 січня 1910 року зібрання відбулося і до читальні записалося 28 членів². Серед них обраний головою о. Дмитро Шуль, замісником голови став Михайло Зденянчин, за писаря — Стефан Зденянчин, касир — Іван Дронішинець, функції бібліотекаря виконував Симен Дуб, «виділові» — Гаврило Костелинин і Яким Лесів. Важливо наголосити, що керівництво водночас вирішило записати читальню в члени товариства «Просвіта» у Львові. Знову ж звернулися з проханням надіслати календар товариства «Просвіта» на 1910 рік та часопис «Письмо з Просвіти». Також було складено подяку за надіслані раніше книжки для читальні.

Просвітницька діяльність у Верхній Рожанці з відкриттям читальні досить активізувалася, почала поступово розгортатися. Члени читальні, як простежується з архівних матеріалів, щораз більше цікавилися

² Щодо створення читальні в сусідній Нижній Рожанці, то ця подія відбулася значно пізніше — у березні 1928 року [1, арк. 11].

популярними на той час книгами, які виходили у Львові, та часописами, що їх видавало товариство «Просвіта». Зауважимо, що на початку ХХ століття це було загальною тенденцією для всієї Західної України³. Особливо викликали інтерес публікації історичної тематики, просвітницько-навчальні, господарського плану та література про застереження від злободенного лиха — пияцтва. Однак широко розповсюдити свою роботу не вдалося, очевидно, з об'єктивних причин — незадовго почалася Перша світова війна, і довелося децю згорнути просвітництво.

Окупація Галичини завдала чимало шкоди «Просвіті» — москалі знищували читальні, закривали бібліотеки, репресовували активних просвітянських діячів. Наступ на українську культуру продовжувався і в 1920—1930-х роках, коли землі Галичини опинилися під владою Польщі. Лише у другій половині 1930-х років трохи покращилась діяльність товариства. Водночас пожвавилася робота у читальнях.

Щодо діяльності читальні «Просвіти» у Верхній Рожанці впродовж 1911—1932 років немає матеріалів у згаданому архівному фонді. Натомість тут збереглися ґрунтовні протоколи кількох засідань за 1933—1935 роки, що дає підстави вважати активізацію відновленої роботи саме в цей період. У «Звідомленні» за 1933 рік подана інформація, що «число домів в осідку читальні 214, у тому українських 207, польських 1, жидівських 6» [1, арк. 23 зв.]. Членів читальні на цей рік було 73, з них 70 чоловіків і лише 3 жінки, з молоді до 18 років — 1 хлопець. На 1935 рік тут уже налічувалося 147 членів читальні, у тому числі 115 чоловіків і 32 жінки, із них молодших до 18 літ — 10 хлопців і 1 дівчина [1, арк. 19 зв.].

Головував у читальні «Просвіта» 1933 року парох Юліан Галькевич⁴, заступником голови був Микола

³ На кінець 1912 року товариство «Просвіта» мало такі результати просвітницької та економічної діяльності: 74 філії, 2468 читалень, 540 крамниць, 339 кас, 14 тисяч членів товариства, понад 120 тисяч членів-читальників; утримувало господарську і садівничу школу в селищі Миловань, школу для господинь у селищі Угерці, торговельну школу, бібліотеку і позичанням книжок у Львові; заклало курси для неписьменних, касові, «торговельні й господарські курси» [4; 5].

⁴ Галькевич Юліан — 1859; висвячений у священничий сан 1884. Помер 29 березня 1935, Рожанка Вижна. Був парохом у с. Потутори, Бережани, 1884—1886; Покрівці, Жидачів, 1886—1888 (адміністратор); Лукавиця Нижня, Стрий, 1888—1889 (адміністратор); Стрілків,

Ковалів, секретарем Петро Костелинин, скарбником Михайло Швед, бібліотекарем Семен Дуб. До адміністрації належали також господар Григорій Михнєвич, член виділу Зеновій Кожанович та три заступники — Панько Швед, Яцько Хрипта і Микита Фединець [1, арк. 23]. Розмістилася читальня «Просвіти» в хаті господаря Івана Дронишинця [1, арк. 13].

До нового керівництва, обраного в грудні 1934 року, входили такі односельчани: Михайло Швед — голова, Микола Фединець — заступник голови, Василь Кожанович — секретар, Мирослав Зденячнин — скарбник, Микола Федорів — бібліотекар. До членів «виділу» ввійшли три заступники: перший — Ілько Ковалів, другий — Іван Турій, третій — Василь Васечко. Головне заняття їх, як і більшості тогочасних жителів, — рільники. До того ж, усі члени керівництва читальні, їх заступники, як зазначалося у «звідомленні», мали бути членами товариства «Просвіта», вони відповідали за налагодження праці і розвиток читальні [1, арк. 12].

1935 року головою читальні «Просвіта» залишався Михайло Швед, його заступником обрано Федора Коваліва, обов'язки секретаря виконував Василь Кожанович, скарбником був Іван Турій, бібліотекарем — Микола Федорів. До керівництва ввійшов і господар Кость Лесів, а також одна особа жіночої статі — Марія Василів та три заступники: Андрій Лесів, Яцько Хрипта, Микита Фединець.

При читальні існував театральний гурток, який налічував 12 членів, і керував ним Микола Кожанович. Роботу виконував сумлінно, дбав про репертуар, звертався за літературою до керівництва «Просвіти» у Львові. В одному з листів він як керівник просив прислати за післяплатою для аматорського гуртка книжку «Гріхи молодости» (комедія на три дії), а разом турбувався і про каталог найновіших видань [1, арк. 16 зв.]. Для односельчан продемонстрована вистава «Захотіла пана, втратила Івана» [1, арк. 22].

Звіти читальні «Просвіти» за 1933—1935 роки складені на спеціальних друкованих бланках під назвою «Звідомлення». У діловодстві Головного виділу «Просвіти» запроваджено систему організації та контролю за діяльністю великої кількості читалень. Насамперед це стосується формування бібліотеки

Стрий, 1889—1895 (адміністратор); Ходовичі, Стрий, 1895—1910; Покрівці, Жидачів 1902; Рожанка Вижня, Стрий, 1910—1935 [1, с. 121].

при читальнях та читацьких інтересів у конкретний період. Читальня вела облікову книгу її членів, книгу протоколів загальних зборів і засідань «виділу», касову книгу, список книжок у бібліотеці.

Перша посилка з книжками надійшла до Верхньої Рожанки, як уже згадувалося, в грудні 1909 року і складала близько 70 примірників. Станом на 1935 рік у бібліотеці знаходилося 103 одиниці художньої літератури, 10 книжок господарського змісту — всього разом 113 книг, журнал «Життя і знання». Крім того, передплачувались часописи «Стрийська думка», «Наш прапор», «Комар», «Сільський господар». Закуплено також портрети Тараса Шевченка, Івана Франка, Івана Мазепи.

Цікавим є той факт, що у звітах не лише вказували наявність книг, а йшлося про те, хто їх читав. Бібліотекар Микола Федорів подав інформацію, що за звітний 1935 рік прочитано усіх книжок 220. З бібліотеки читальні додому позичали книжки 53 члени, з них 47 господарів, 6 жінок і 10 представників молоді. Особливо відзначився Михайло Зденячнин, який прочитав 22 книжки, далі Лука Турій — 18, а інші члени читали мало [1, арк. 17 зв.]. За статистикою популярними серед селян було видання «Історія України-Руси» Михайла Грушевського та художні твори різних авторів: «Довбуш», «Максим Залізник», «Син землі», «Волю бути козачкою», «Гетьманська Україна і Запорозька Січ», «Буря загрожує» тощо.

Із звітів простежується характерний напрям діяльності читальні, зокрема вказано про голосні читання, які здебільшого проходили в недільні та у святкові дні. Лектором виступав бібліотекар або священник. Так, Юліан Галькевич прочитав на голосних читаннях «Історію України-Руси», із часописів — «Сільський господар» і «Діло» [1, арк. 25]. Парох Микола Андрушко⁵, який проживав у Верхній Рожанці впродовж 1935—1936 років підтримував також зв'язки з «Просвітою», брав участь у загальних зборах, на яких запропонував, щоб і члени читальні теж співпрацювали з церквою. Його обрано як голову товариства на загальні збори філії разом з трьома делегатами — Микитою Фединцем, Григо-

⁵ Андрушко Микола народився 1907; висвячений у священничий сан 19.12.1932. (Рік смерті не встановлено). Був парохом у с. Рожанка Вижня, Стрий, 1935—1936 адм., Козьова, Стрий 1936—1939, адм.; Жуків, Золочів [1944] [2, с. 13].

рієм Михнєвичем і Любомирою Скрутневою [1, арк. 18 зв.].

У громаді діяла українська споживча кооператива «Чорна Рипа», яка постійно співпрацювала з читальнею. У селі була однокласова школа [1, арк. 22 зв.]. Учитель Євген Галькевич турбувався про друковані бланки формулярів і статутів для потреб читальні, з чим листовно звертався до філії [1, арк. 10].

Проводилися у читальні «Просвіти» публічні виступи, виклади. До Верхньої Рожанки зі спеціальними рефератами приїжджали делегати зі Львова, Сколівської філії. Так, за 1935 рік виголошено два реферати на просвітницько-господарські теми. Серед доповідачів значиться Олесь Наклович. Він був також присутнім як делегат філії на річних загальних зборах читальні «Просвіта», що проходили 1 грудня 1935 року в домівці Івана Дронишинця. Доповідач виголосив одноденний реферат на тему «В «Просвіті» наша доля, в «Просвіті» майбутність народу». Водночас Олесь Наклович заохотив громадян вступати в карні ряди членів головного товариства, розтлумачив клич «Свій до свого», пояснив значення жіночої секції при читальні, а також аматорського гуртка і хору. Він запропонував членам читальні «давати датки на Народний Дім, подякував присутнім за участь в імені філії і зогрів палкими словами до дальшої праці під жовто-блакитним прапором «Просвіти» з знамям «Бог і Україна» [1, арк. 18 зв.].

Отже, форми і методи роботи товариства «Просвіта» через велику мережу читалень забезпечували інтелектуальне зростання громадян, утверджували їх національно-патріотичний дух. Зв'язок з церквою, наставництво духовних осіб сприяли дотриманню в діяльності громади моральних норм. В осередку проходив водночас духовний і фізичний вишкіл молоді. Невипадково колишні активні просвітняни Верхньої Рожанки згодом поповнили лави борців за незалежність України [3].

Читальня «Просвіти» у Верхній Рожанці відіграла важливу роль в утвердженні національної свідомості громади, забезпеченні населення українським друкованим словом, науковими й популярними творами з різних галузей. Особливо відзначився її засновник — священик Дмитро Шуль, який був біля її витоків, згодом головував о. Юліан Галькевич, співпрацював також о. Микола Андрушко. Активними діячами «Просвіти» були громадяни, серед

яких варто відзначити Михайла Шведа, що кілька років постіль очолював читальню, бібліотекаря Микола Федоріва, секретаря Василя Кожановича, керівника гуртка Микола Кожановича, скарбника Івана Дронишинця, у хаті якого містилася читальня, та інших свідомих жителів села.

1. Центральний державний історичний архів України у Львові. — Ф. 348. — Оп. 1. — Од. зб. 4774. — 27 арк. (Протоколи зборів, списки членів та звіти про діяльність читальні у с. Рожанка Вижня).
2. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832—1944) / Д. Блажейовський. — Київ : «КМ Akademia», 2004. — Т. 2. Духовенство і Релігійні згромадження. — 570 с.
3. Дем'ян Г. Верхня Рожанка / Григорій Дем'ян, Ганна Сокіл // Сколівщина / Інститут народознавства НАН України, 1996. — С. 328—337.
4. Кравців Б. «Просвіта» / Б. Кравців, Р. М. // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / гол. ред. Володимир Кубійович. — Львів, 1996. — С. 2365—2372.
5. Шкільна хроніка / Світло. — 1912. — Кн. 4. — С. 65—72.

Hanna Sokil

FROM THE HISTORY OF «PROSVITA'S» READING HOUSE IN VERKHNIA ROZHANKA

It is told about foundation of reading house of «Prosvita» in Verkhnia Rozhanka in Skole district. There are revealed the basic stages and directions of its activity, shown the contribution into spiritual shepherds in the village that cooperated with reading place at different times (Dmytro Schul, Julian Halkevych and Mykhola Andrushko). It is described the role of individual residents in cultural and educational work. Article is based on archival materials (letters, reports, minutes).

Keywords: «Prosvita», reading house, magazine, library, notification.

Ганна Сокіл

С ИСТОРИИ ЧИТАЛЬНИ «ПРОСВИТЫ» В ВЕРХНЕЙ РОЖАНКЕ

Речь идет о создании читальни «ПРОСВИТЫ» в Верхней Рожанке на Сколевщине. Определены основные этапы и направления ее деятельности, показано вклад духовных пастырей села, сотрудничавших с читальней в разные периоды (Дмитрий Шуль, Юлиан Галькевич, Николай Андрушко). Раскрыта роль отдельных жителей в культурно-просветительской работе. Статья основывается на архивных материалах (письма, отчеты, протоколы).

Ключевые слова: «Просвіта», читальня, журнал, бібліотека, уведомление.